

Józef PIŁATOWICZ* (UPH Siedlce, Polska)

**Metamorfozy społeczne 22:
Wokół nowej syntezy dziejów Drugiej Rzeczypospolitej,
red. nauk. Włodzimierz Mędrzecki.
Instytut Historii PAN, Warszawa 2019,
ISBN: 978-83-65880-61-1**

<https://doi.org/10.34739/his.2020.09.12>

Profesor Tadeusz Stegner z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego w swoim artykule poświęconym religiom i wyznaniom przywołał starą prawdę: „Każde niemal nowe pokolenie historyków ma ambicje pisania historii »na nowo«, zmieniają się uwarunkowania polityczne, cywilizacyjne, niemal lawinowo narasta ilość publikacji na tematy historyczne, zmienia się sposób widzenia przeszłości” (s. 159). Choć nie znam dokładnie życiorysów wszystkich autorów, to sądzę, że zaprezentowany zbiór artykułów ma również charakter pokoleniowy.

Omawiany zbiór artykułów to efekt pracy zespołu historyków powołanego „/.../ w celu przygotowania nowej syntezy czy raczej nowych syntez Drugiej Rzeczypospolitej” (s. 7). Prof. Włodzimierz Mędrzecki we „Wstępie” określił ogólne zakresy problemowe (państwo, gospodarka, polityka, społeczeństwo), podkreślił znaczenie dla historyków roku 2019 nowych wątków: genderowego, modernizacyjnego, zróżnicowania terytorialnego. W konkluzji W. Mędrzecki podkreślił jednak, że nie chodzi o napisanie kanonicznego dzieła, ale „Celem naszego zespołu jest zaproponowanie pewnych wyznaczników, które mogą pomóc uczonym specjalizującym się w badaniach różnych aspektów historii Polski międzywojennej w zdecydowanie potrzebnym, a niestety często poniechanym syntetyzującym myśleniu o Drugiej Rzeczypospolitej. Tego typu szersza refleksja wydaje się niezwykle ważna dla realnego rozwoju historiografii” (s. 15). Niestety, nie dowiedzieliśmy jak będzie wyglądała koncepcja dzieła w wypadku jednej syntezy, a jak w przypadku wielu syntez, tzn. ile ich będzie i jakie problemy obejmą poszczególne syntezy.

---

* ORCID iD 0000-0003-1581-224X. jozef.pilatowicz@uph.edu.pl; Institute of History.
The results of the research carried out under the research theme No. 113/20/B were financed from the science grant granted by the Ministry of Science and Higher Education.

Prezentowany tom obejmuje problemy, jeśli tak można powiedzieć tradycyjnie występujące w syntezach: polityka zagraniczna (Marek Kornat), historia polityczna (Marek Sioma), państwo (Przemysław Olstowski), Polska lokalna (Janusz Mierzwa), gospodarka (Cecylia Leszczyńska), społeczeństwo (Włodzimierz Mędrzecki), religie i wyznania (Tadeusz Stegner), zagadnienia narodowościowe (Roman Wysocki). Do nowych propozycji można zaliczyć: kobiety w życiu publicznym (Joanna Dufrat), polityka społeczna (Paweł Grata), rola płci w mikrostrukturach społecznych (Katarzyna Sierakowska). W każdej z tych rozpraw autorzy omówili literaturę przedmiotu, z reguły najnowszą, oraz problemy badawcze, zwłaszcza te, które powinny być podjęte na nowo lub dotychczas w ogóle nie uwzględnione w badaniach.

Oczywiście, każdy historyk, w tym również ja, ma własne zainteresowania badawcze i wyobrażenie o kształcie ewentualnej syntezy. Sądzę, że w zaproponowanej koncepcji zabrakło kilku bardzo ważnych zagadnień dla II Rzeczypospolitej, w tym: scalenia i rozbudowy infrastruktury technicznej oraz szkolnictwa wyższego, zwłaszcza technicznego, które ma kluczowe znaczenie dla rozwoju cywilizacji technicznej. Jeśli chodzi o infrastrukturę techniczną, to chciałbym zwrócić uwagę na kluczowe znaczenie elektryfikacji, która odpowiednio szybko rozwijana mogła przyczynić się do przyspieszenia zasypywania olbrzymich różnic cywilizacyjnych między regionami, zwłaszcza między województwami zachodnimi i wschodnimi. Tym samym ułatwić i przyspieszyć procesy integracyjne¹.

W procesach modernizacyjnych ważną rolę odgrywały grupy społeczne posiadające wyższe wykształcenie, przede wszystkim chodzi tu o inżynierów, ale także o techników. Obie te grupy wprowadzały nowoczesne rozwiązania nie tylko poprzez pracę zawodową, ale także działalność stowarzyszeniową, która polegała na popularyzacji najnowszej techniki poprzez szerokie akcje odczytowe i wydawanie czasopism technicznych².

W pracach nad syntezą lub syntezami trzeba uwzględnić dorobek naukowy wszystkich ośrodków naukowych w Polsce, a przynajmniej tych najważniejszych, należała do nich Warszawa z ważną rolą prof. Ireny Pietrzak-Pawłowskiej, „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” i stowarzyszeń naukowo-technicznych³.

---

¹ Szerzej na ten temat por. J. Piłatowicz, *Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939*, „Dzieje Najnowsze” 1978, nr 4, s. 81-99.

² Szerzej por. J. Piłatowicz, *Ruch stowarzyszeniowy inżynierów i techników polskich do 1939 r.*, T. I, Warszawa 2003, T. II. *Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r.*, Warszawa 2005.

³ Por. J. Piłatowicz, *Stan badań nad dziejami przemysłu w Polsce*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2008, nr 2, s. 31-81; J. Piłatowicz, *Badania nad dziejami przemysłu w Warszawie*, [w:] *Przemysł regionu siedleckiego w XIX-XXI wieku*. Pod red. D. Grzegorzczuka, J. Piłatowicza, A. Zawadzkiego, Siedlce 2010, s. 7-31.

Na szczególną uwagę zasługuje dorobek publikacyjny i organizacyjny prof. Ireny Pietrzak-Pawłowskiej, której Komitet Nauk Historycznych PAN powierzył organizację badań nad dziejami przemysłu. Wynikiem konferencji poświęconych dziejom przemysłu na ziemiach polskich, z udziałem historyków m.in. z Łodzi, Katowic, Wrocławia, Krakowa i Warszawy, były trzy obszerne tomy pod jej redakcją: *Zakłady przemysłowe w Polsce XIX i XX wieku* (Wrocław-Warszawa-Kraków 1967); *Uprzemysłowienie ziem polskich w XIX i XX wieku* (Wrocław-Warszawa-Kraków 1970), *Gospodarka przemysłowa i początki cywilizacji technicznej w rolniczych krajach Europy* (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977)⁴.

Środowisko historyków związanych z Warszawą przez wiele lat brało udział w cyklicznych konferencjach poświęconych dziejom Warszawy i zostały utrwalone w obszernych tomach⁵. Powyżej zwróciłem uwagę na Warszawę, ale podobne konstatacje można sformułować również w przypadku: Katowic i Śląska, Krakowa, Poznania, Lwowa.

A zatem prezentowane opracowanie może stanowić dobry punkt wyjścia do dalszych dyskusji na temat koncepcji syntezy dziejów dwudziestolecia międzywojennego.

---

⁴ Na temat dorobku naukowego I. Pietrzak-Pawłowskiej por. J. Piłatowicz, *Pietrzak-Pawłowska Irena (1909-1994)*, [w:] Słownik Biograficzny Techników Polskich, T. 20, Warszawa 2009, s. 126-130.

⁵ Tytułem przykładu można podać: *Wielkie zakłady przemysłowe Warszawy*, Warszawa 1978; *Szkolnictwo i oświata w Warszawie*, Warszawa 1982; *Nauka i szkolnictwo wyższe w Warszawie*, Warszawa 1987.